

Μὰ ἡ φωνή του πνίγηκε στὸ μούρμουρο τῆς θάλασσας ποὺ γύρω του βογγοῦσε ὑπόκοφα σὰν ἀπὸ συμπόνια γιὰ τὸ ἄδικο ποὺ τοῦ ἔγινε.

Πάει, πάει πιά . . .

Πόσες ὥρες ἔκατο' ἐκεῖ ἀπελπισμένος κι ἀπαρηγόρητος ! *Ὅσο ποὺ βράδιασε.

Καὶ κάθε μέρα, τ' ἀπομυσημέρο, πήγαινε καὶ κἀθίζε στ' ἀρο-
γιαλί μὲ τὸ βλέμμα θολό, βυθισμένο στὸ σκοῦρο πέλαγο. Κ' εἶταν
τόσο πονεμένο τὸ βλέμμα του ἐκεῖνο ! Μὰ κι ὅταν ξηγνάντευε κἀνα
πανὶ ν' ἀσπρῶζη στὸν ὄριζοντα, πόση ἐλπίδα ξαφνικὰ δὲν τοῦ φώτιζε
τ' ἀθῶα του μάτια, ποὺ μάταια' ἔψαχναν νὰ δοῦν τὸ κόκκινο τσεμπε-
ράκι νᾶρχεται πάλι πίσω ! Κι ὅταν νύχτωνε κ' ἔβλεπε πὼς ἄδικα
πάει καὶ τούτη ἡ μέρα, πήγαινε τὸ βράδι πίσω ἀπ' τὴν πεζούλα κ'
ἔκλαιγε στὸ σκοτάδι, σιωπηλά, σπαραχτικά, μὲ τὰ μάτια γεμάτα πόνου,
στραμμένα πρὸς τὸ μαῦρο πέλαγο ποὺ δὲν ἄσπριζε πιά γι' αὐτὸν τὸ
πανὶ τῆς χαρᾶς !

ΑΘΗΝΑ Ν. ΤΑΡΣΟΥΛΗ

FRIEDRICH HÖLDERLIN

(1770 - 1845)

Μὲ τὸν Hölderlin ἀρχίζει μία νέα περίοδος στὴ Γερμανικὴ λυρική τέχνη.
Εἶναι ὁ ριζοσπάστης ποὺ χάραξε τὸ δρόμο τῆς ρομαντικῆς ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν
Hölderlin καὶ φτάνει ὡς τὸν Stephan Georg. Στὴν ἐποχὴ του ὁ Hölderlin
μετρῆθηκε μὲ τὸ μέτρο τῶν ποιητῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς καὶ βρέθηκε κατώ-
τερος. Μὰ σήμερα ἴσως εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν Γκαίτε γιὰ τοὺς Γερ-
μανούς, ὅπως εἶπε ὁ Pr. Strich, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Μονάχου ποὺ
διδάσκει λογοτεχνία. Τὰ τελευταία του ἔργα μάλιστα ἀγγίζουν ὅλες τὶς χορδὲς
τῆς ψυχῆς καὶ σὲ μιὰν ἁρμονία τὶς παρακινοῦν.

*Ένας ἀνέγγιχτος, καθαρὸς, ἅγιος ἄνθρωπος ποὺ μπαίνει σ' ἕνα μοντέρνο
κόσμο καὶ μὲ τὸν ὁποῖο δὲν ταιριάζει. *Έρχεται ἀπὸ τὸ βασιλεῖο τῆς λάμψης
φέρνοντας τὸ βαγγέλιο μιᾶς ἀπολύτρωσης. *Αληθινὸς ποιητὴς σὲ ἀντίθεση μὲ
τὴν ἐποχὴ του. Τοῦ εἶτανε γραμμένο νὰ καταστραφεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του. Τὸ
τραγικὸ μέσο του εἶτανε τὸ ἔξῃς : Πὼς ὁ κόσμος δὲν εἶχε πιά τὴν ὁμορφιά τοῦ
*Ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Εἶτανε μιὰ ἥρωική φύση καὶ ἀνάγγειλε στὴν ἐποχὴ του ἕνα νέο κόσμο. Γι'
αὐτὸν ἡ ἀνθρωπότητα εἶτανε ἀκατάστατη σὰ χάος. Αἰσθάνεται πὼς ἡ ἐποχὴ

του είναι εποχή μιᾶς νύχτας μὰ κ' εποχή τῆς ἐλπίδας μιᾶς αὐγῆς. Ἔτσι ἔγραψε τὰ «Nachtgesänge» — τὰ τραγούδια τῆς νύχτας, πούναι σάν ἀστέρια στὴ νύχτα τῆς ἐποχῆς καὶ σάν ὑπόσχεση γιὰ νέο ξημέρωμα. Θέλει τὶς ψυχὲς τῶν συγχρόνων του νανοίξει γιὰ νέους θεοὺς, πὺ θάναι, λέγει, οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ γιὰτι αὐτοὶ μοναχὰ μπορεῖ νὰ κρατήσουν. Ἔτσι ὁ Η. εἶναι «ἓνας προφήτης πὺ κοιτάει πίσω. «Rückwärtsschau=ender Prophet».

Κατὰ τοὺς κλασσικοὺς τὸ θεῖο ἀντικείμενο εἶτανε ὁ ἄνθρωπος, δηλ. ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁρμονίας καὶ τῆς ὠραίας ἐσωτερικότητος. Ὁ Ἑλλ. θεὸς εἶτανε γιὰ τὸν Γκαίτε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀποθωμένου ἀνθρώπου. Ὁ Γκαίτε εἶτανε ὁ ἴδιος ἓνας παρόμοιος τύπος. Μὰ οἱ θεοὶ τοῦ Hölderlin εἶναι ἀλιώτικοι: Ἐἶναι οἱ θεοὶ πὺ ἀντιπροσωπεύουν τὸ Σῦμπαν, δηλ. ὁ Ὀκεανός, ὁ Αἰθέρας, τὸ Φῶς, ἡ Νύχτα. Τὸ ἰδανικὸ του εἶναι ὁ ἀρχαῖος Ἑλλ. πολιτισμός. Βαθιά ἐντύπωση τοῦ κάνει ἡ κοινὴ λατρεία ἡρώων καὶ θεῶν. Τὸ κοινὸ ἱερό τῆς Δήλου, αἱ κοιναὶ ἐορταὶ στὰ Ὀλύμπια. Ὅλα αὐτὰ τοῦ ἐφαίνοντο «ἕμνικὰ» καὶ γι' αὐτὸ ἡ λυρική τοῦ Η. εἶναι «ἕμνική» ἐνῶ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ εἶναι ἐλεγειακή. Ὁ ἕμνος ἔχει ὡς μοτίβο τὸ σύνολο ἐνῶ ἡ κλασσικὴ λυρική τὸν ἄνθρωπο. Ὁ Η. ἀρχίζει τὰ τραγούδια του μὲ ἀπλὲς ἔνοιες, πραγματικὲς, κατόπι προχωρεῖ σὲ φιλοσοφικὲς ἀψηλὲς ἰδέες στὸ ἄπειρο καὶ ἔπειτα γυρνᾷ καὶ τελειώνει τὸ τραγούδι του μὲ τὴν ἴδια ἀπαλότητα, σὰ μεγαλόπνοο πελαγίσο κύμα πὺ ξεφυγᾷ ἤρεμα σ' ἀμμόστρωτο ἀκρογιάλι. Αὐτὸς ὁ τρόπος πὺ λέγεται «ἐπιστροφικὸς ρυθμός», τὸν διακρίνει ἀπὸ τοὺς ἄλλους ρομαντικούς. Ὁ ρυθμὸς του εἶναι ἐλεύθερος, κυρίως γιὰτι, λέγει, πάνου ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ ρυθμοῦ στέκεται ἡ ἰδέα. Γι' αὐτὸ ἡ ποίηση του Η. εἶναι μιὰ ἀνύψωση πάνου ἀπὸ τόπους καὶ ὄρια. Δὲν παραφερότανε ποτὲ σὲ ὑπερωμαντισμό, κὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα πὺ τὸν βάζει σὲ ξεχωριστὴ θέση ἀπὸ τοὺς ἄλλους ρομαντικούς.

Ἡ λυρική του δὲ μπορούσε νάβρη ρίζα στὸ Γερμ. λαὸ ἔνεκα τοῦ χαρακτήρα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τὰ τραγούδια του εἶναι σάν ἓνα κατηγορητήριο γιὰ τὸ Γερμ. πνεῦμα. Στὸν «Υπερίωνα» περιγράφει τὴν ἀδυναμία τῶν Γερμανῶν. Αὐτὸς ὁ λαός, σὰ νὰ λέγει, δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ ἀνάμεσὸ του καὶ τοῦ λείπει ἡ κοινὴ λατρεία τῶν μεγάλων του πνευμάτων.

Κ' εἶταν ἀλήθεια. Σὰν ξένοι περιπλανιόντουσαν τὰ μεγάλα πνεύματα στὴν πατρίδα τους. Μεγαλοφυῆτες σάν τὸν Kleist καὶ τὸν Hölderlin ἦσαν ἐρημίτες μέσα στὸ λαὸ τους. Μεταφράζει τὸν Πίνδαρο. Ὁ Πίνδαρος εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ του, ἐνῶ ὁ Η. ἓνας ἐρημος κρᾶχτης γιὰ τὰ κοινὰ ἰδανικά. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερά του ποιήματα εἶναι «τὸ Ἀρχιπέλαγος», ἀναπαράσταση τῆς Ἑλλ. τοποθεσίας, πολὺ πλαστικὴ, μὰ πὺ κὶ αὐτοῦ ἄν καὶ ζουγραφιὰ φαίνεται ἡ λαχτάρα του καὶ ἡ ἐλπίδα.

Ὅλα γι' αὐτὸν εἶτανε λαχτάρα, ἐλπίδα κὶ ἀνάμνηση¹⁾. Ἄν συναντούσε ἓναν ὠραῖο ἔφηβο ἢ μιὰ Καρυάτιδα, ἔμενε γι' αὐτὸν πάντα ἀνάμνηση καὶ ἐλπίδα. Τὸ ἰδανικὸ του ἡ Διοσίμα, ἡ Ἑλληνίδα, πὺ δὲν ξεπηλώθηκε ποτέ. Τοῦ Χ. ἡ Διο-

1) Στὸ ποίημά του «ψωμί καὶ κρασί».

τίμα εΐτανε ζωντανή παράσταση του φωτός, τῆς ὁμορφιάς· και τῆς ζωῆς, ἐνώ του Νοβάλις ἡ ἐρωμένη εἶναι ἡ εἰκόνα του θανάτου και τῆς νύχτας. Του Νοβάλις οἱ ὕμνοι παρουσιάζονται σὰ διάττοντα ἀστέρια πού περνοῦν και χάνονται κάλι, του Η. σὰ δυνατοὶ φεγγόβολοι ἥλιοι. Αὐτὴ ἡ δύναμη τὸν ξεχωρίζει ἀκόμα ἀπὸ τοὺς ρομαντικούς.

Γεννήθηκε σὶὸ Σβάρμπεν στὰ 1770.

Ἡ τύχη του και ἡ ζωὴ του εἶτανε συγκινητικὴ. Μιὰ φύση τρυφερῆς ἐσωτερικότητος βασανισμένη ἀπ' τὴ συνάφεια του ἐξωτερικοῦ κόσμου, Σκισμένος σὲ δυὸ τωλαντεβότανε ἀνάμεσα στὸν ιδελιστικὸ, μεταφυσικὸ, αἰσθητικὸ του κόσμου και στὴν πραγματικότητα. Στὴ στενόχωρη ζωὴ τῆς τότε ἐποχῆς του φαινότανε πὼς δὲν ὑπῆρχε χῶρος γιὰ τὰ ἰδανικά του,—ἀνθρωπισμὸ, ὁμορφιά, λευτεριά και ἡρωϊσμὸ. Ἔτσι ὁ νοῦς του μεθυμένος ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ὄρατα ἔφτιαξε ἕνα ὄνειρώδικο κόσμου ὅμοιο μὲ τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνισμὸ πού ἐνωμένα ἀρμονικά εἶτανε ἡ ζωὴ και τὸ πνεῦμα, πού πραγματοποιήθηκε ἡ λατρεία τῆς ὁμορφιάς, τῆς φιλίας και του ἡρωϊσμοῦ.

Στὸν ψυχικὸ του αὐτὸν ἀγῶνα προστεθήκανε στέρησες, ταπεινώσες και ὁ θάνατος τῆς ἀγαπημένης του Διοτίμας ¹⁾. Στὴν ἀρχὴ εἶτανε οἰκοδιδάσκαλος στὴ Φραγκφούρτη. Ἐκεῖ ὠρίμασε και ἔγινε μιὰ ποιητικὴ ἀνεξάρτητη ἀτομικότητα. Ἐλείψαν πιά ἡ ἐπίδραση τῶν σκέψεων του Πινδάρου, του Κλάτστοκ του Σίλλερ.

Μετὰ τὸ θάνατο τῆς Διοτίμας ἄρχισε νὰ σκοτεινιάζει τὸ μυαλό του. Και στὰ 1802, δηλ. 32 χρονῶν, ἔπεσε σὲ πνευματικὴ νύχτα. Ἡ ρίζα βρισκότανε πρὶν ἀπὸ χρόνια μέσα του και τώρα παρουσιάστηκε ἀπὸ τὸν ἐρεθισμὸ του πνεύματος και τὴν ὑπερκότωση.

Ἀκόμα μποροῦσε ὁ Η. νὰ τραγουδᾷ τὰ «τραγούδια τῆς νύχτας», «τὸ γράφτὰ τῆς ἀνθρωπότητος». Ἀκόμα ἔμενε τὸ μουσικὸ του αἶσθημα ζωηρό. Ἀκόμα ἔβρισκε κάποιες γεμάτες φῶς εἰκόνες. Μόνου ἡ σκέψη του μὲ κόπο προχωροῦσε ἀπὸ τὴν ὑπερπληθῶρα τῆς φαντασίας του. Τὸ κοίταγμα του ἔγινε παράδοξα σκοτεινὸ και ἡ γλώσσα του μυστηριακὴ.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ «Τραγούδια τῆς νύχτας» ἔσβησε πιά ἡ ποιητικὴ του δύναμη. Μόνου κάτι πού θύμιζαν τὶς προσπάθειες τῆς νιότητος του. Στὰ 1806 σκοτάδι πηχτὸ πλάκωσε τὴ σκέψη του. Πρῶτα ἔπεσε σὲ φρενίτη κ' ἔπειτα σὲ ἡσυχὴ μελαγχολία. Πέθανε δυστυχισμένος σὲ ἡλικία 75 χρονῶν.

Ὁ «Υπερίονας» του εἶναι ἕνα διδαχτικὸ ρομάντζου σὲ φόρμα ἐπιστολῶν. Διηγείται ὁ Ὑπ. τὴν ἱστορία του. Μιὰ λαχτύρα, μιὰ ἀνάμνηση, μιὰ ἐλπίδα, φιλοσοφικὴ σκέψη και λυρικὴ συγκίνηση, αὐτὸς εἶναι ὁ Ὑπερίονας. Προσπαθεῖ και ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ὁμορφιά και λευτεριά τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποτυχαίνει, ναυαγεῖ στὴν ὀμὴ πραγματικότητα και ἀποσύρεται στερνὰ ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἀγάπης του Διοτίμας στὴν ἐρημιὰ ὅπου ζηρεῖ θεραπεία στὶς

1) Κυρία Γκόρταρντ στὴ Φραγκφούρτη.

μεγάλες φυσικές δυνάμεις. Έδώ ο Η. εκφράζει ποιητικά τη δική του κοσμοθεωρία, τη δική του άγάπη για τη Διοτίμα, το δικό του πάθος για την άρχαια Ελλάδα, που χάθηκε πιά, και τη δική του φυσιολατρεία. Είναι λυρικού στυλ το ρομάντζο χωρίς νάχει ούτε φανερή δράση, ούτε χειροπιαστά πρόσωπα.

Γεμάτα ύψος είναι ακόμα τὰ τραγούδια του «Τὸ ἄσμα τῆς τύχης», πρὸς τὸν αἰθέρα, παράκληση στὶς Μοῖρες, τὰ ιάτα, τὸ μισὸ τῆς ζωῆς, Χαϊντελμπεργ, (εἰδυλιακὸ τραγούδι ποὺ ἔγραψε σὸν ἔφυγε ἀπὸ τὴ Φραγκφούρτη, σ' ἓνα ἀποχαιρετιστήριο, ὁ θρήνος τοῦ Μένονα γιὰ τὴ Διοτίμα), ἓνα παραχαικὸ ἔρωτικό μοιρολόγι.

Κλείνοντας τὴ μελέτη αὐτὴ μεταφέρουμε μερικὰ τραγούδια τοῦ Η. στὸν Ἑλλ. στίχο, ἔτσι μοναχὰ γιὰ νὰ τὸν γνωρίσουνε καὶ στὴν Ἑλλάδα, στὴν ἀγαπημένη Ἑλλάδα τοῦ Ποιητῆ.

Μόναχο

ΣΙΓΣΑ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΒΙΩΜΑΤΑ

Πολ. Παπαχριστοδούλου : ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΗΘΟΓΡΑΦΙΕΣ, Ἀθήνα, 1924.

Τὸ νεοελληνικὸ δῆγημα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ραγκαβῆ καὶ τοῦ Βικέλα ἕως σήμερι σημειώνει μιὰ φυσιολογικὴ ἐξέλιξη, παρακολουθώντας τὴν ἀνάλογη ἐξέλιξη ποὺ πῆρε στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ χώρα μας. Ἱστορικὸ σιὴν ἀρχή, ὕστερα ἠθογραφικὸ, καὶ τελευταῖα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρικούπη, δταν ἀρχίζη καὶ ἡ Ἑλλάδα νὰ ἀστικοποιῆται, καινωνικό. Ἐκεῖ βρίσκεται σήμερα. Κάτι ἄλλες ἀπόπειρες νὰ εἰσαχθῆ καὶ στὸν τόπο μας τὸ συμβολικὸ ἢ τὸ ἱμπρεσιονιστικὸ δῆγημα, τίς θεωρῶ παιδιάτικες ἀνοησίες καὶ γελοῖες ἀπομίμησης, γιὰτὶ ἡ ἐξέλιξη στὸ σημεῖο ποὺ βρίσκεται σήμερα, δὲ δικαιολογεῖ τὴν ἐμφάνιση καὶ τὴν ὑπαρξὴ μιὰς τέτοιας τέχνης, ἃ θέλουμε ἡ τέχνη νὰ ἀποτελῆ τὸν καθρέφτη κάθε ἐποχῆς, καὶ ὄχι μιὰ γελοία ἀπομίμηση ξένων καὶ κακοχωνεμένων τεχνοτροπιῶν. Τὴν ἱμπρεσιονιστικὴ τέχνη δὲν τηνὲ γεννάει οὔτε ἡ αὐθαιρέσια οὔτε ἡ μανία τῆς ἐπίδειξης καὶ τῆς πρωτοτυπίας, παρὰ μιὰ φιλοσοφικὴ ἀνησυχία, ποὺ πιστεύει πὼς μόνο μέσα στὴν ἀοριστία καὶ τὸ μισοκὸταδο τῶν φαινομένων βρίσκεται κρυμμένη ἡ βαθύτερη ἀλήθεια τῆς ζωῆς. Μὰ ἐδῶ κάποιοι νεαροί, ποὺ βαλθήκανε νὰ γελοιοποιήσουνε τὸν ἱμπρεσιονισμό καὶ τὸν ἔμπρεσιονισμό, ποῖα φιλοσοφικὴ ἀνησυχία δοκιμάζουνε; Αὐτοὶ δὲν ὑποπεύονται κἄν τὴν ὑπαρξὴ φυλοσοφικῶν προβλημάτων. Κι ὁμως σὲ κάθε ἐποχὴ ἡ φιλοσοφία μελετώντας τὰ φαι-